

ARKEOLOGI I STORA GATAN

inom RAÄ-nr 195:1, längs Stora Gatan, sträckan Humlegården 12:2 till Ödåker 2, Sigtuna socken och kommun, Uppland, Stockholms län.

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Rapporter från Arkeologikonsult 2017:2982

JOHAN KLANGE

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

Framsida. Undersökningsområdet markerat på 1862 års karta, skala 1:5 000.

ALLMÄNT KARTMATERIAL: © Lantmäteriet Dnr: 50007066_140003

© Arkeologikonsult 2017

 Detta verk är licensierat under en Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell Licens. Licens texten finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv> eller genom att skriva till Creative Commons, 543 Howard Street, 5th Floor, San Francisco, California, 94105, USA.

ARKEOLOGI I STORA GATAN

inom RAÄ-nr 195:1, längs Stora Gatan, sträckan Humlegården 12:2 till Ödåker 2, Sigtuna socken och kommun, Uppland, Stockholms län.

JOHAN KLANGE

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Rapporter från Arkeologikonsult 2017:2982

SAMMANFATTNING

Under våren 2016 utförde Arkeologikonsult en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fornlämningen Sigtuna 195:1, i Stora gatan från fastigheten Humlegården 12:2 till Ödåker 2, Sigtuna kommun

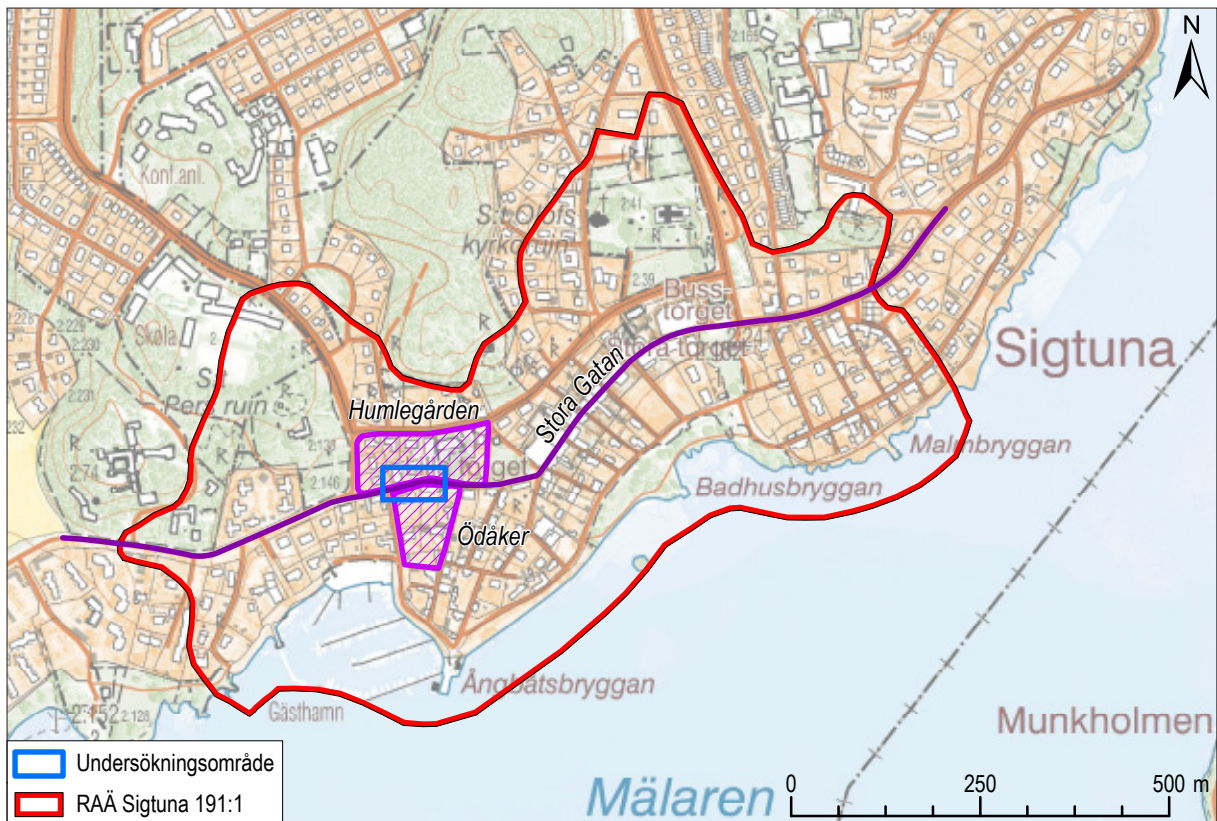
Anledningen till att undersökningen genomfördes var att Vattenfall Service Nordics skulle dra en ny elkabel från fastigheten Humlegården 12:2 till fastigheten Ödåker 2, vilket berörde fornlämningen

195:1 som utgör Sigtunas stadslager från vikingatid, medeltid och tidigmodern tid.

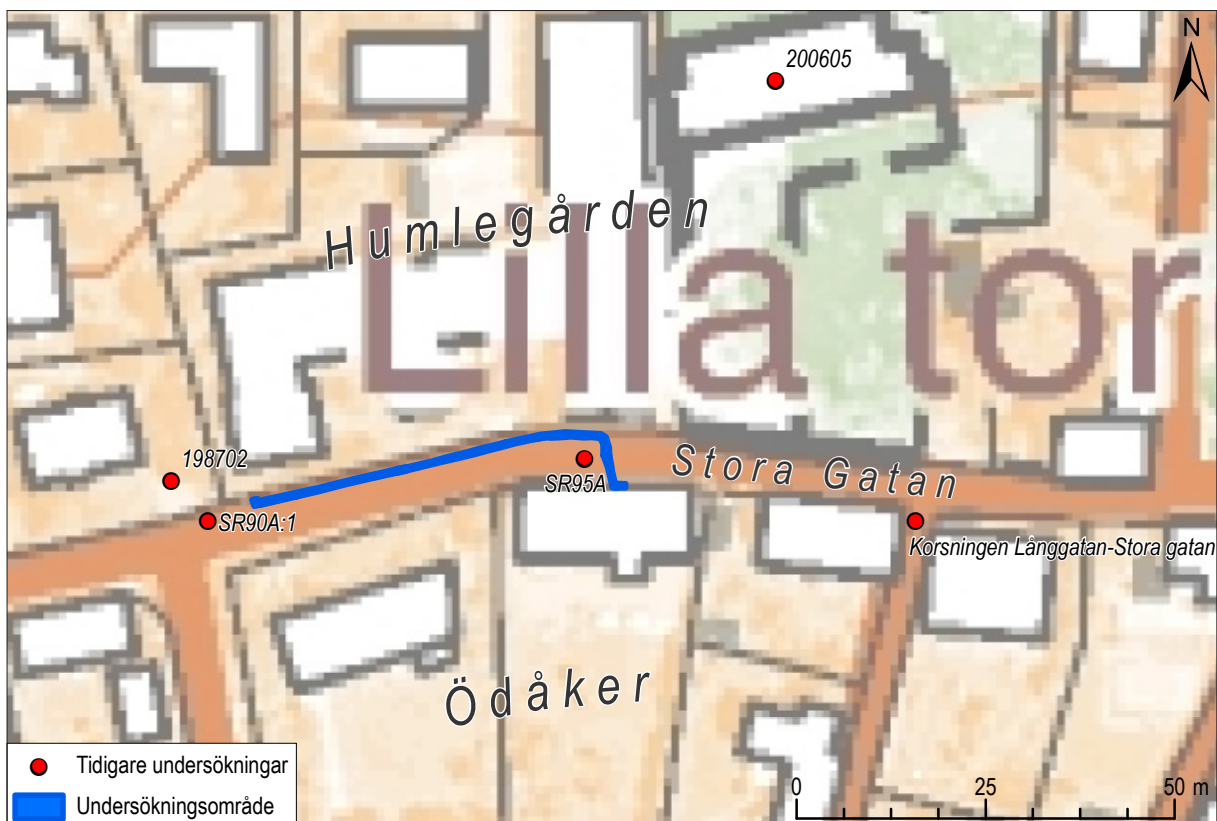
Totalt togs ett 56 m långt schakt upp. I schaktets västra del påträffades ett medeltida kulturlager innehållande spår av järnhantering och slaktavfall. I schaktets östra del påträffades en husgrund med tillhörande kulturlager från 1700-talet. De påträffade lämningarna låg dock på ett djup som gjorde att de inte behövde tas bort i samband med undersökningen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	7
BAKGRUND	7
GENOMFÖRANDE	8
RESULTAT	8
DISKUSSION OCH ARKEOLOGISK UTVÄRDERING	10
REFERENSER.....	11
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	13
BILAGOR	14
Bilaga 1. Schakttabell	14
Bilaga 2. Anläggningstabell	15

Figur 1. Undersökningsområdet samt fornlämningen Sigtuna 195:1 markerade på Fastighetskartan, skala 1:10 000.

Figur 2. Undersökningsområdet samt de i texten nämnda tidigare undersökningarna markerade på fastighetkartan, skala 1:1000.

INLEDNING

I samband med schaktningsarbeten för dragning av en ny elkabel i Stora gatan i Sigtuna från fastigheten Humlegården 12:2 till fastigheten Ödåker 2, utförde Arkeologikonsult en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning (figur 1). Undersökningen utfördes eftersom den aktuella ledningsdragningen berörde fornlämningen Sigtuna 195:1,

vilken utgör Sigtunas stadslager. Arbetet utfördes av en arkeolog under 4 arbetsdagar mellan den 28 april och den 24 maj 2016. Uppdragsgivare var Vattenfall Service Nordics AB och Arkeologikonsult utförde undersökningen efter beslut av Länsstyrelsen Stockholms Län (Dnr: 43111-43193-2015).

BAKGRUND

Fornlämningen Sigtuna 195:1 utgörs av Sigtunas stadslager från vikingatid, medeltid och tidigmodern tid. Inom fornlämningen ligger vad som kallas för den svarta jorden vilket var där den vikingatida och medeltida stadens bebyggelse låg. Centralt genom den svarta jorden löper Stora gatan som legat mer eller mindre fast sedan stadens etablering under sent 900-tal. Den aktuella undersökningen utfördes inom östra delen av den svarta jorden längs en sträckning av Stora gatan som löper mellan kvarteret Humlegården och kvarteret Ödåker.

Kvarteren Humlegården och Ödåker kan ses på 1636 års karta och har där en likartad utbredning som kvarteren har idag. Den enda större skillnaden är att kartan visar en nord-sydligt löpande gränd genom kvarteret Ödåker. Gränden finns inte kvar på 1810 års karta men dess placering kan troligen ses i dagens tomtgräns mellan fastigheterna Ödåker 2 och Ödåker 9, kvarteret Humlegården.

1636 års karta visar även på att större delen av kvarteret Humlegården och den västra delen av kvarteret Ödåker var inhägnat vilket sannolikt har att göra med någon form av odling. Den östra delen av kvarteret Ödåker betecknas däremot som fritomt.

På 1810 års karta utgörs hela kvarteret Ödåker av tomtmark och är sannolikt därmed bebyggd även om inga enskilda hus finns redovisade. Först på 1862 års karta finns bebyggelse mot kvarterets nordöstra och östra sida, mot Stora Gatan och Långgatan. Enligt 1810 års karta har Humlegården behållit sin odlingskaraktär och stadens trädgård har anlagts i dess sydöstra del. På kartan finns ett hus i sydöstra hörnet.

Tidigare undersökningar i anslutning till undersökningsområdet har visat på omfattande lämningar från vikingatid och medeltid (figur 2). 1925 utfördes den så kallade vattenledningsgrävningen i samband med att staden fick en huvudvattenledning. Vattenledningen drogs längs stadens huvudgator Stora gatan och Prästgatan men även längs Långgatan, Klockgränd och Stora Nygatan. Lagerdjup och lämningar inom ledningsschaktet dokumenterades punktvis vid detta arbete vilket har legat till grund för bedömningar av Svarta jordens utbredning i framförallt öst-västlig riktning.

I anslutning till undersökningsområdets västra startpunkt (**SR90A:1**) påträffades de västligaste lämningarna av trä inom svarta jorden (Douglas 1978, s 46).

Vattenledningsgrävningarna påträffade även en träkonstruktion i Långgatan direkt söder om dess korsning med Stora gatan (Edberg 2005, s 39).

I anslutning till undersökningsområdets västra del utfördes även en arkeologisk förundersökning 1987. I en provgrop (**198702**) påträffades kulturlager på 0,4 meters djup. Kulturlagerdjupet var 0,5 meter varav de översta 0,1 metrarna bestod av omrörda kulturlager (Mathiesen 1987, s 4).

I Stora Gatan i anslutning till den östra delen av undersökningsområdet (**SR95A**) påträffades 1974 flera ovanpå varandra liggande husgrunder och kavelroläggningar samt möjligen ett grophus (Douglas 1978, s 41).

Inom kvarteret Humlegården har vidare omfattande lämningar påträffats av upp till 1,5 meter djupa kul-

turlager (Wikström 2005, s 14 f) och vid en arkeologisk undersökning 2006 (**200605**) undersöktes sex stadsgårdar med ett 30-tal hus, tre äldre vägar och ca 220 gravar. Lämningarna har daterats från 900-tal till 1100-tal (Kjellström & Wikström 2008,

s 9). Till sist har även lämningar i form av ett antal stenmurar och härdar påträffats inom kvarteret Ödåker. Däremot har inga kulturlager observerats inom kvarteret även om det är troligt att sådana finns där (Douglas 1978, s 48).

GENOMFÖRANDE

Vid den arkeologiska undersökningen togs ett 56 meter långt schakt upp. Undersökningen utfördes i fyra omgångar där de första två innebar upptagande av schakt längs Stora gatans norra sida från fastigheten Humlegården 12:2 österut. De övriga två omgångarna innebar att schaktet först förlängdes så att det korsade Stora gatan och därefter drogs vidare österut längs gatans sydsida till dess anslutning i fastigheten Ödåker 2. Det upptagna schaktet var 0,6 meter brett och 0,5-0,7 meter djupt. Påträffade lämningar fotograferades, mättes in och beskrevs

skriftligt. Vid de tillfällen då lager eller konstruktioner behövdes tas bort gjordes en bedömning om det rörde sig om orörda kulturlager eller konstruktioner.

Schaktet, lämningar och fynd mättes in med en nätverks RTK-GPS som har en standardavvikelse på 3 cm. Schaktningen utfördes med en grävmaskin med kabelskopa. Fotograferingen gjordes med digitalkamera och all dokumentation registrerades i dokumentationssystemet SiteWorks varifrån data sedan kan exporteras till ArcGIS samt tas ut i tabellform.

RESULTAT

Inom det upptagna schaktet påträffades lämningar av antikvariskt intresse i dess västligaste respektive östligaste del (figur 3).

I schaktets västra del påträffades ett medeltida kulturlager (**101**) innehållande spår av järnhantering och slaktavfall (figur 4). Genom lagret löpte även ett stensatt dike (103) i nordsydlig riktning. Lagret (**101**) fortsatte söder respektive norr om schaktet och troligen finns även kulturlager under det upptagna schaktdjupet längs schaktets fulla östvästliga sträckning.

I schaktets östra del påträffades dels en huslämning med tillhörande kulturlager från 1700-talet (figur 5). Huslämningen bestod av en syllsten (**108**) med en ovanpå denna liggande träkonstruktion i form av två träplankor (**109**) som troligen utgör ett trägolvlöpande söderut från syllstenen. Ovanpå huslämningen påträffades ett utfyllnadslager (**107**) innehållande fynd av tidigmodern karaktär som troligen bör dateras till 1700-talet. Ytterligare ett utfyllnadslager

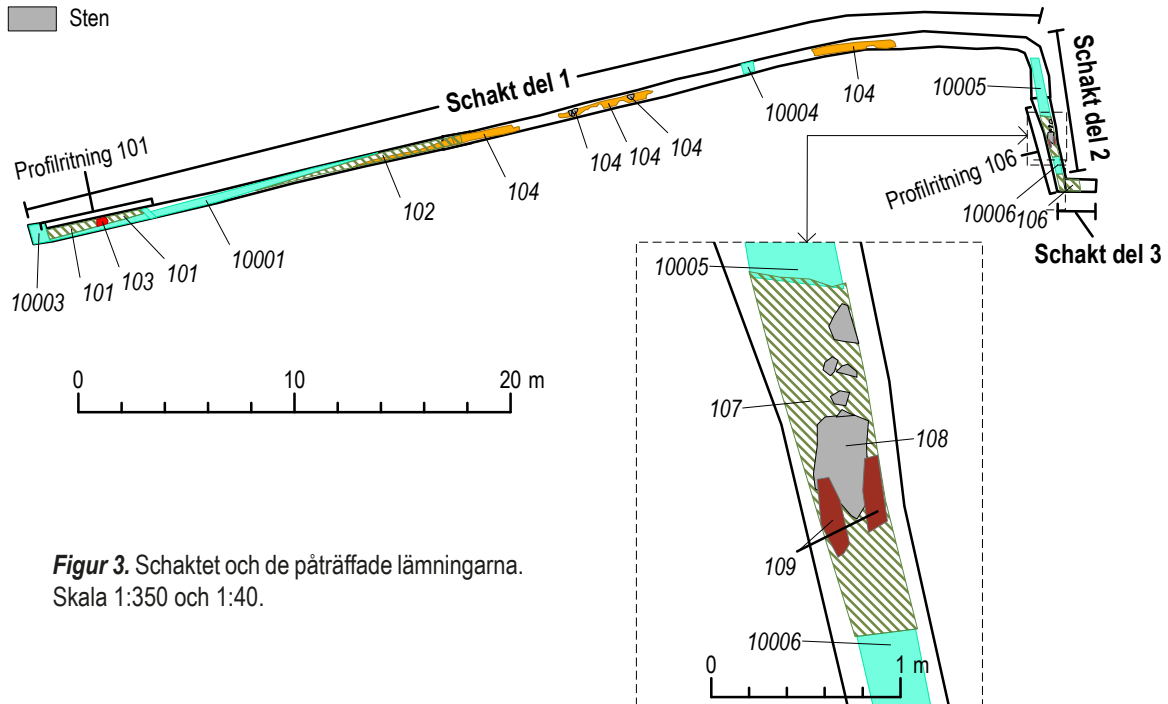
(**106**) påträffades i schaktets östra del vilket starkt påminde om utfyllnadslagret (**107**) ovanpå huslämningen. Lagret (**106**) fortsatte även inunder det nuvarande huset inom fastigheten Ödåker 2.

Mellan de två områdena med lämningar av antikvariskt intresse påträffades ytterligare ett utfyllnadslager (**102**) innehållande moderna fynd i form av glas och tegel men även äldre fynd i form av spill från ben respektive hornhantverk, skifferbrynen samt röd gods. Ovanpå detta lager påträffades även ett lager (**104**) med sten som troligen utgör ett äldre bärlager tillhörande Stora gatan.

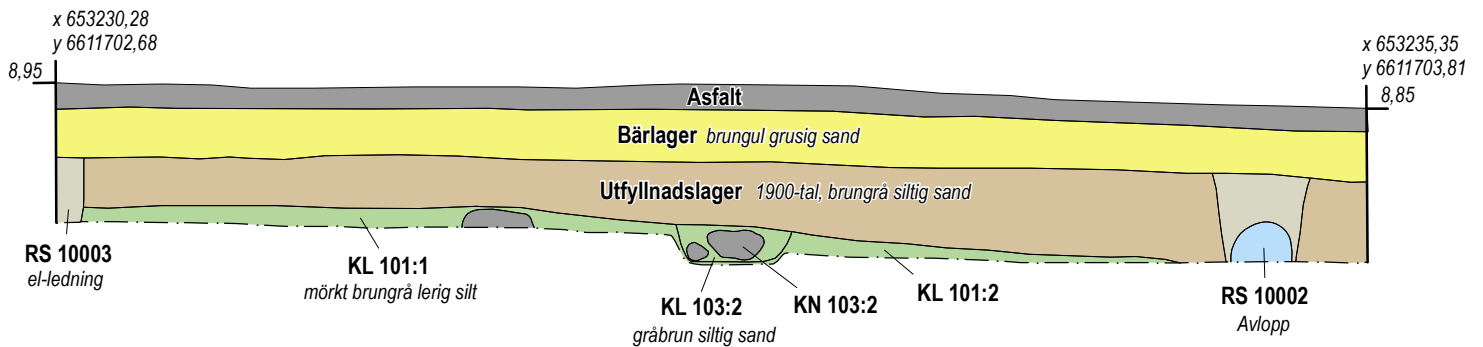
Påträffade fynd av daterande karaktär togs in från undersökningen för tvätt och fotografering men sparades därefter inte (figur 6).

De påträffade lämningarna av antikvariskt intresse låg på ett djup som gjorde att de inte behövde tas bort i samband med undersökningen.

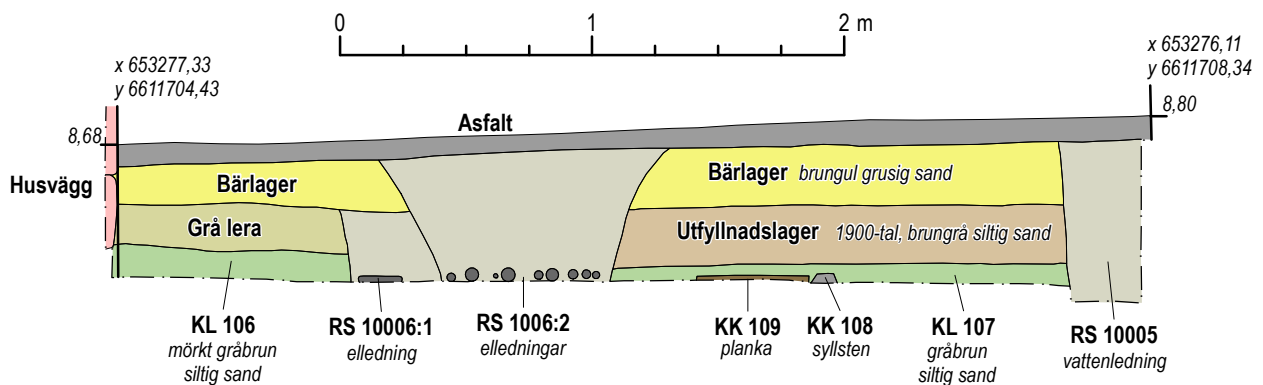
- Trä
- Lager
- Nedgrävning
- Störning
- Konstruktion
- Schakt
- Sten

Figur 3. Schaktet och de påträffade lämningarna.
Skala 1:350 och 1:40.

Figur 4. Profilritning 101 över den norra schaktväggen i schaktets västra del. Skala 1:30.

Figur 5. Profilritning 106 över den västra schaktväggen i schaktets östra del. Skala 1:30.

DISKUSSION OCH ARKEOLOGISK UTVÄRDERING

Den arkeologiska undersökningen visar på resultat som ger en kompletterande bild till de tidigare påträffade lämningarna i anslutning till undersökningsområdet.

I den västra delen av det upptagna schaktet påträffades ett troligen medeltida kulturlager på 0,5 meters djup vilket stämmer överens med de observationer som gjordes 1987 vid upptagandet av en provruta inom fastigheten Humlegården 12:2 direkt nordväst om undersökningsområdet. De nya resultaten visar därtill att det påträffade lagret innehåller spår av järnhantering. Ett dike påträffades även löpande

i nordsydlig riktning genom kulturlagret i schaktets östra vilket skulle kunna markera en tomtgräns.

I den östra delen av det upptagna schaktet påträffades en huslämning som troligen är tidigmodern (figur 7). Tidigare undersökningar har påträffat flera ovanpå varandra liggande huslämningar i direkt anslutning till denna och den nu påträffade lämningen utgör med största sannolikhet den översta av dessa huslämningar. Placeringen av den nu påträffade huslämningen ligger dock tre meter in i Stora Gatan från kvarteret Ödåker vilket tyder på att Stora Gatan vid denna tid legat längre norrut än idag.

Figur 6. Fynd från lager 101 (till vänster) och 102 (till höger). Skala 1:3.

REFERENSER

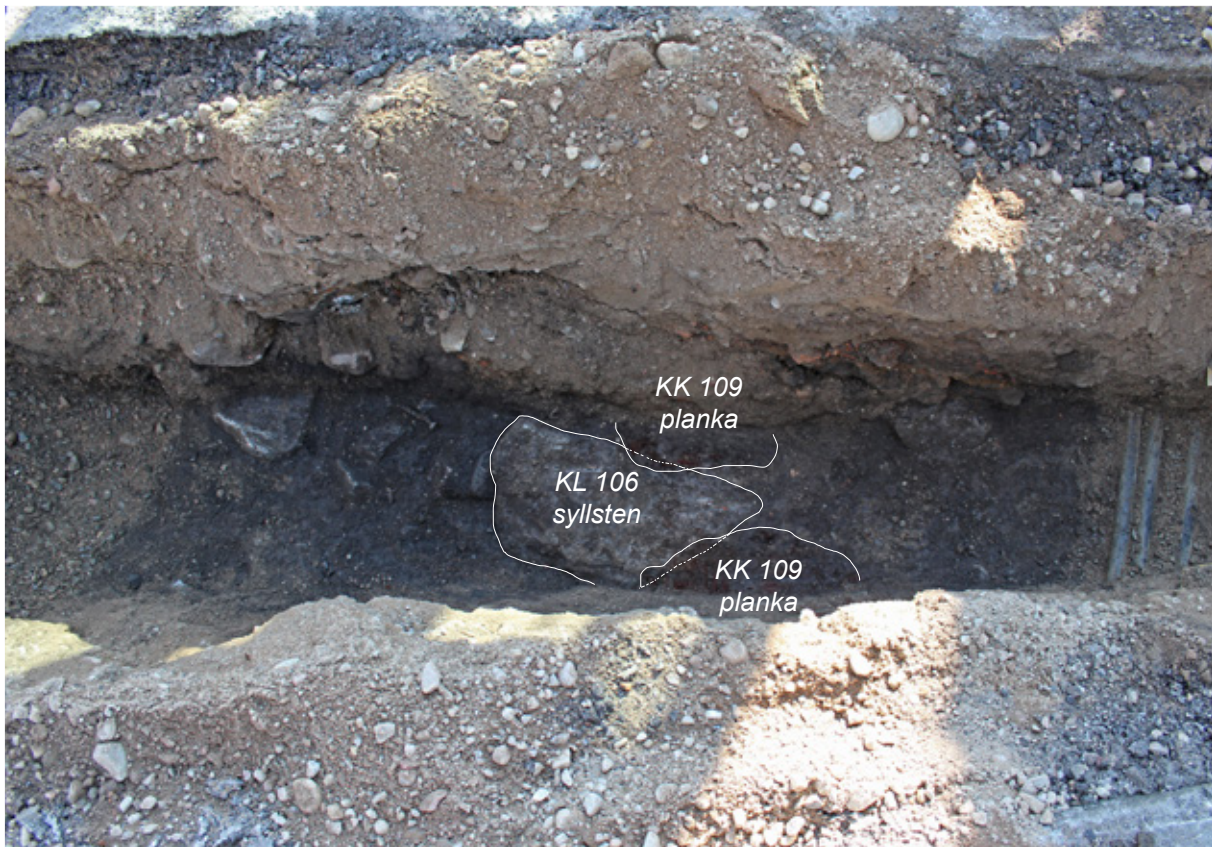
DOUGLAS, MARIETTA (1978). *Sigtuna. Rapport Medeltidsstaden 6*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet och Statens historiska mus.

EDBERG, RUNE (RED.) (2005). *Vattenledningsgrävningen i Sigtuna 1925*. Sigtuna: Sigtuna mus.

KJELLSTRÖM, ANNA & WIKSTRÖM, ANDERS (2008). *På väg mot paradiset: arkeologisk undersökning i kvarteret Humlegården 3 i Sigtuna 2006*. Sigtuna: Sigtuna museum

MATHIESEN, TINA (1987). Arkivrapport. *Rapport arkeologisk förundersökning, Kvarteret Humlegården, Sigtuna, Uppland 1987*. Sigtuna: Sigtuna museum

WIKSTRÖM, ANDERS (2005). *Stiftelsen Humlegården, kv Humlegården 3, Sigtuna 2004: rapport arkeologisk förundersökning*. Sigtuna: Sigtuna museum

Figur 7. Huslämningen i schaktets östra del, foto från väster.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnr:	2016:2982
Länsstyrelsens dnr:	43111-43193-2015
Uppdragsgivare:	Vattenfall Service Nordics AB
Län:	Stockholms län
Socken och kommun:	Sigtuna
Fastighet:	Stora Gatan sträckningen Humlegården 12:2 till Ödåker 2
Typ av undersökning:	Arkeologisk undersökning
Utförandetid, fältarbete:	2016-04-28 till 2016-05-24 (4 fältarbetsdagar)
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Höjdsystem:	RH00
Projektledare:	Johan Klange
Fältpersonal:	Johan Klange
Grävmaskinist:	Vattenfall Service Nordics AB tillhandahöll maskinist
Rapportansvarig:	Johan Klange
Planer och kartor:	Samuel Björklund
Layout:	Samuel Björklund
Kvalitetsansvarig:	Johan Blidmo
Fynd:	Inga fynd sparades

BILAGA 1. SCHAKTTABELL

Del av Schakt 1	Schaktets dimensioner (m)	Schaktdjup (m)	Uppmått kultur-lager-djup (m)	Beskrivning
Del 1	47,0 x 0,6	0,55-0,6	0,05-	Schaktdel med indikation upptaget i öst-västlig riktning längs Stora Gatans kant mot fastigheten Humlegården 12. I schaktdelens västra del på 0,5 m djup påträffades ett utfyllnadslager (101) av medeltida karaktär och ett dike (103). I schaktdelens östra del påträffades ett utfyllnadslager (102) innehållande modernt material samt ett ovanpå detta liggande lager av sten (104) som tolkades som en väguppbyggnad. I schaktdelen påträffades även lösfynd i form av spill efter horn- och benhantverk, skifferbrynen samt rödgods. Lagren och anläggningarna fortsatte norr respektive söder om schaktet samt även under schaktdjupet.
Del 2	7,0 x 0,6	0,6-0,65	0,1-	Schaktdel med indikation upptaget i nord-sydlig riktning över Stora Gatans från fastigheten Humlegården 12 till fastigheten Ödåker 2. I schaktdelen påträffades på 0,5 m djup två utfyllnadslager (106,107) av tidigmodern karaktär samt en huslämning bestående av en stensyll (108) samt en ovanpå denna liggande träplanka (109) som troligen utgjort ett golv. Huslämningen är sannolikt från 1700-talet. Lagren och anläggningarna fortsatte öster, väster och söder om schaktet samt även under schaktdjupet.
Del 3	2,0 x 0,6	0,6	0,1-	Schaktdel med indikation upptaget i öst-västlig riktning längs Stora Gatans kant mot fastigheten Ödåker 2. I schaktdelen påträffades på 0,5 m djup ett utfyllnadslager (106) av tidigmodern karaktär. Lagret fortsatte dels norr om schaktet och dels söder om detta, där lagret fortsatte inunder fastigheten Ödåkers husgrund. Därtill fortsatte lagret även under schaktdjupet.

BILAGA 2. ANLÄGGNINGSTABELL

Knr.	Typ	Storlek (m)	Höjd/djup/ tjocklek (m)	Beskrivning	Del av Schakt 1
101	Utfyllnadslager	4,5 x 0,35	0,05-	Utfyllnadslager av medeltida karaktär bestående av mörkt brunrå lerig silt innehållande kol och bränd lera samt fynd av djurben (slaktavfall), skifferbrynen samt bottenskållor (smidesskållor).	1
102	Utfyllnadslager	9,7 x 0,4	0,1-	Utfyllnadslager av modern karaktär bestående av gråbrun lerig silt innehållande glas och tegel men även fynd i form av spill från ben- och hornhantverk, skifferbrynen samt rödgods.	1
103	Nedgrävning-Dike	0,5 x 0,35	0,15	Nedgrävning med konkava sidor och rundad botten löpande i nord-sydlig riktning genom schaktet. Fyllningen bestod av 0,1m-0,25m stora stenar samt gråbrun siltig sand. Nedgrävningen skar lager 101 men gick inte ner under detta lager. Då nedgrävningen inte avgränsades inom schaktet kan det ej funktionsbestämmas men troligen rör det sig om ett dike.	1
104	Stenpackning	25 x 0,4	0,1-0,3	Skadad stenpackning eller stenlager liggande ovanpå lager 102 bestående av 0,2m-0,4m stora stenar. Troligen har stenen fungerat som ett bärlager/utfyllnad för en ovan denna liggande väg än att den i sig utgjort en gatubeläggning. Detta stöds av att inget sättmaterial påträffades under stenen samt att stenen snarare verkar ha haft en utjämnande funktion då terrängen under denna slutar åt söder.	1
106	Utfyllnadslager	0,8 x 0,3	0,1-	Utfyllnadslager av tidigmodern karaktär bestående av gråbrun siltig sand innehållande mindre mängder tegel, kol, småsten samt fynd av rödgods och järnspikar. Lagret är troligen samma lager som 107 men då de två lagrena separeras av ett brett ledningsschakt kan detta inte fastställas. Lagret fortsätter inunder det nuvarande huset vid Ödåker 2 och finns även kvar under åtminstone delar av huset.	2,3
107	Utfyllnadslager	2 x 0,45	0,05	Utfyllnadslager av tidigmodern karaktär bestående av gråbrun siltig sand innehållande mindre mängder kol samt fynd av rödgods. Lagret är troligen samma lager som 107 men då de två lagrena separeras av ett brett ledningsschakt kan detta inte fastställas. Lagret täcker en huslämning bestående av en stensyll (108) samt resten av ett trägol (109).	2
108	Stensyll	0,5 x 0,3	0,05-	Sannolik stensyll som löper i öst-västlig riktning genom schaktet bestående av en 0,4m stor flat sten ovanpå vilken resten av ett trägol (109) löpande söderut påträffades. Överlagras av utfyllnadslagret 107 men har sannolikt en samtidig datering som detta och utgör troligen en del av en huslämning.	2
109	Trägol	0,4 x 0,3	0,02	Rest av trägol bestående av en 0,12m bred planka löpande söderut från stensylen (108). Ligger ovanpå sylen 108 och överlagras av utfyllnadslagret 107 men har sannolikt en samtidig datering som detta och utgör troligen en del av en huslämning.	2
10001	Äldre El-ledningsschakt	-	-	-	1
10002	Avloppsledningsschakt	-	-	-	1
10003	Yngre El-ledningsschakt	-	-	-	1
10004	Avlopps- samt El-ledningsschakt	-	-	-	1
10005	Vattenledningsschakt	-	-	-	1,2
10006:1	Äldre El-ledningsschakt	-	-	-	2
10006:2	Yngre El-ledningsschakt	-	-	-	2

Rapporter från Arkeologikonsult 2017:2982